

Розвиток творчої особистості засобами мистецтва

«Мистецтво не прагне до змагання з природою у всій її широті та глибині, воно тримається на поверхні явищ природи; воно фіксує високі моменти цих поверхневих явищ, виявляючи те, що в них є закономірного – досконалість доцільних пропорцій, вершину краси, гідність смислового значення, пристрасті»

Й.-В.Гете

Якісні зміни та модернізація змісту усіх галузей шкільної освіти пов'язані із необхідністю створення умов для формування творчої особистості з високим рівнем розвинених здібностей, естетичних потреб та смаків, здатної до самостійного вибору і прийняття відповідальних нестандартних рішень у різноманітних життєвих ситуаціях, творчого переосмислення набутих знань.

Мистецтву важлива висока «чутливість» до всього, що відбувається навколо, до тих історичних зрушень, які тільки народжуються. Воно завжди узагальнює і синтезує найсуттєвіші та найзначніші проблеми людського життя, викликає до нього суспільний інтерес. Особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що художній твір і відбиває дійсність і оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність.

Особливо важлива роль в означеному процесі надається художньо-естетичній освіті школярів, спрямований на розвиток світоглядних уявлень учнів, їхнього естетичного ставлення до дійсності та особистого ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, формування потреб у художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні.

Посилення ролі мистецької освіти у вихованні особистості пов'язано і з тим, що нині серед молоді є поширеним вплив музики «мас-медіа», «попси», які руйнують її духовно ціннісний і моральний світ.

Розв'язання окреслених проблем вимагає від вчителів мистецьких дисциплін відповідальності і своєчасного передбачення музично-естетичних

ситуацій, генерування оригінальних ідей, гнучкого нестандартного мислення, проведення уроків мистецького циклу як уроків творчості, спрямованих на розкриття та розвиток творчого потенціалу, креативності школярів, формування їх ціннісного духовного світу.

Головна мета полягає у створенні сприятливих умов, навчально-методичного забезпечення на цих уроках, що цілісно впливають на розвиток індивідуальної неповторності учнів з глибоким емоційно–чуттєвим, гнучким стилем мислення.

Потреба реалізації мети проблеми зумовила розв'язання таких завдань:

- створення інформаційного, дидактично-методичного, психолого-педагогічного, духовно-ціннісного середовища для творчого самозростання школярів та художнього спілкування в процесі уроку та в позаурочний час;
- розробку та перевірку методичної системи, яка сприяє формуванню естетичного ставлення до мистецтва і життя;
- діагностування мистецьких здібностей, вивчення їхніх інтересів з урахуванням рівня їх музичного досвіду;
- створення технологічного сучасного інструментарію та необхідність самоаналізу уроків мистецьких дисциплін з метою прогнозування музично-художнього розвитку та розробки ефективних засобів їх творчого становлення;
- комбінування різних форм та видів музично-естетичної діяльності учнів на уроці;
- розробки творчих завдань для стимулювання творчої діяльності учнів.

Важливого значення у своїй роботі на уроках музичного мистецтва ми надаємо творчому втіленню основних ідей цілісних систем масового музичного виховання, створених Е.Жак-Далькрозом, Д.Б.Кабалевським, З.Кодаєм, К.Орфом, О.Я.Ростовським, інтегрованим художнім технологіям (Л.М.Масол).

Такий підхід допомагає уникнути ізоляції видів музичної діяльності, комплексно впливати на музичний розвиток учнів, забезпечувати у них уявлення про цілісну художню картину світу, формувати загальнолюдські та національні цінності на основі розуміння закономірностей та особливостей музичного мистецтва. Особливу увагу ми надаємо вивченню педагогічних ідей у спадщині українських композиторів: В.Верховинця, М.Лисенка, М.Леонтовича, С.Людкевича, К.Стеценка, О.Кошиця, які сприяють становленню національної самосвідомості учнів як важливої якості громадянина української держави.

У центрі музично-педагогічної ідеї – розвиток творчої особистості на уроках музичного мистецтва та в позаурочний час, спрямованого на креативне самозростання учнів, забезпечення їх самостійної пошуково-перетворювальної діяльності, активне ставлення до мистецтва.

Урок музичного мистецтва є тим простором, середовищем, у якому розгортається процес взаємодії, спілкування між вчителем і учнем, вчителем і музикою, учнями і музикою тощо.

Діяльність педагога на уроці музики на всіх етапах є спілкуванням і потрапляє під вплив спілкування, яке вчитель організовує в різних видах та формах музичної діяльності учнів.

Творчість - багатогранне універсальне явище в науці і розглядається як діяльність, яка має продуктивний пошуково-перетворювальний характер, ознаки цінності, новизни, суспільну та особистісну значущість.

Відомо, що творча особистість формується у творчій діяльності. Педагогічну і музично-педагогічну діяльність дослідники її вважають творчою, оскільки неповторні самі діти й ситуації, які виникають у процесі розв'язання безлічі оригінальних завдань, пов'язаних з багатьма функціями професійної вчительської праці (Л.Г.Арчажнікова, Е.Б.Абдулін, М.М.Поташник та ін). Особливість музично-педагогічної праці вчителя-музиканта полягає в тому, що її об'єктом і результатом творення є людина, а також музичний образ як результат музичної творчості.

Виходячи із вищезазначеного, вчителю музики потрібно бути готовим до постійного пошуку нових засобів музично-педагогічної діяльності у процесі проведення уроків музики, які забезпечують розвиток творчих здібностей учнів.

Багаторічний досвід нашої музично-педагогічної діяльності на уроках показав, що самоспостереження, самоаналіз, прогнозування майбутніх результатів музично-естетичного розвитку позитивно впливають на зміну ставлення учнів до музики.

Не менш важливе значення у забезпеченні успішності музично-творчого процесу відіграє, на нашу думку, діагностика музичних здібностей учнів. Застосування спеціальних методів діагностики сприяє підвищенню рівня ефективності проведення музичних занять, знаходженню адекватних способів розвитку самостійності, ініціативності як важливих якостей творчої особистості.

Самоаналіз уроків музики, музична діагностика учнів сприяли розробці методичної системи, спрямованої на реалізацію змісту проблеми. В основі методичної системи – узагальнений нами досвід використання методів, відомих у дидактичній науці, музичній педагогіці та психології, художній творчості.

Головна мета використання системи роботи у процесі проведення сучасного уроку музичного мистецтва спрямована на посилення творчого компонента у змісті музичного навчання учнів, який виявляється у їх вмінні самостійно переносити знання в нову ситуацію, визначати нову проблему, комбінувати раніше відомі способи діяльності у процесі розв'язання нової проблеми, вмінні розкривати та використовувати музично-творчі здібності (уяву, інтуїцію, натхнення, музичне мислення) у різних формах спілкування з музикою.

Розроблену систему ми розглядаємо як структурну єдність взаємодоповнюючих, взаємопоглиблюючих, загальних, спеціальних та активних методів і прийомів, завдань, що сприяють реалізації зазначеної

вище проблеми, що реалізуються на заняттях музичного мистецтва та в позаурочний час.

Провідними складовими цієї методики є:

- організація проблемного навчання на основі стимулювання емоційної активності як задоволення від процесу творчості та бачення й усвідомлення проблеми;
- створення проблемно-пошукових ситуацій у процесі сприймання, виконання та створення музики;
- комбінування та гнучкого варіативного використання спеціальних методів, що базуються на закономірностях музичного мистецтва та процесу творчості;
- активне використання методів імпровізації;
- методу моделювання художньо-творчого процесу;
- виконання учнями творчих завдань;
- методу аналізу, інтерпретації та естетичної оцінки музичного образу твору;
- створення ігрових ситуацій.

У зазначеному аспекті іншим важливим стимулюючим засобом дитячої творчості є виконання ними творчих завдань у різних видах музичної діяльності, які збуджують фантазію, викликають асоціації різного характеру. Творчі завдання розвивають усі сторони музичності дітей (від репродуктивного до образно-емоційного, звукообразність музичного мислення, чуття цілого, емоційність). Таке завдання обов'язково має творчий компонент, для вирішення якого учню необхідно застосувати знання, досвід, здібності, способи дій, які раніше ним не застосовувались і містять певну новизну.

Розроблена система роботи, творчі завдання органічно пов'язані з використанням різноманітних форм навчання на уроках музичного мистецтва. Визначення форм навчання залежить від мети, змісту, методів, складу учнів. Вчитель музики застосовує такі форми навчання:

індивідуальні, колективні, групові, парні. Активізація самостійності учнів, створення емоційного спілкування між ними зумовлює застосування комбінованої форми роботи (групової з індивідуальною та елементами дебатів). При цьому найвища ефективність роботи досягається за 7-10 хвилин. Ціннісне значення у такій роботі мають творчі завдання: підібрати літературу з проблеми, приготувати ілюстрації, скласти усні або письмові повідомлення, написати твір-роздум «Я слухаю музику», твори-враження від емоційного переживання, твори докази на основі художньо-образного аналізу, твори-фантазії «Чим мене приваблює музика композитора?»

Важливу роль ми надаємо використанню інтегрованих зв'язків мистецтва, нетрадиційним формам проведення уроків музики, які впливають на формування цілісної художньої картини світу учнів, забезпечують їх духовне перетворення у процесі емоційного пізнання художньої творчості митців. Поглибленню пізнавального інтересу учнів до занять музикою сприяє використання мультимедійних технологій.

Таким чином, забезпечуючи цілісний підхід до організації творчого процесу на уроках музичного мистецтва, ми намагаємось комплексно впливати на духовно–творче зростання учнів.

Реалізація змісту досвіду показує, що успішність результативності розвитку творчої особистості здійснюється за таких умов:

1. Творчого ставлення вчителя музики до проведення уроків, що свідчить про рівень розвитку його професійних, особистісних якостей, здібностей та додаткових мотивів у постійному здобуванні нових знань.
2. Надання переваги на уроках музичного мистецтва творчій музичній діяльності школярів.
3. Індивідуально-диференційований підхід до розвитку креативності учнів.
4. Гнучке використання методів системи у несподіваних ситуаціях.
5. Комбінування різних форм навчання на уроці в процесі емоційного усвідомленого пізнання музики.

6. Самостійне виконання учнями різноманітних творчих завдань як засобу стимулювання творчої активності.
7. Виникнення своєрідної суб'єкт-об'єктної, суб'єкт-суб'єктної взаємодії як джерела творчості.
8. Гармонійному поєднанні виконавських інтерпретаційних, композиторських, імпровізаційних можливостей вчителя-музиканта, володінні художньо-образним емоційним словом.
9. Оригінальному стилі музичної діяльності вчителя музики на уроках у тріаді (вчитель-музикант - діти).

Створення оптимальних умов, навчально-методичного забезпечення, позитивного емоційно-психологічного мікроклімату у процесі художньо-педагогічного спілкування на музичних заняттях сприяли:

- підвищення якісного рівня художньо-естетичного виховання учнів, активізації позитивної мотивації до мистецьких занять;
- формування стійких усвідомлених інтересів, естетичних смаків, емоційно-діяльнісного ставлення до мистецтва як «підручника життя», «носія змісту й визначень краси»;
- стимулювання самостійної позанавчальної пошукової художньо-естетичної діяльності учнів, їх творчого самовираження засобами музики.

У сучасних умовах посилення творчої домінанти, особистісно-орієнтованого навчання урок музичного мистецтва перестає бути тільки уроком монопредметного викладання. Він відповідає усім законам розвитку мистецтва й будується за усіма ознаками художньої творчості, пов'язаної не тільки із спеціальними здібностями, але й із фантазією, інтуїцією, натхненням особистості, які є спільними для будь-якого виду творчості. Досвід роботи показує, що організація проведення уроків музичного мистецтва як художньо-творчого процесу сприяє розумінню учнями музичного мистецтва як вираження духовної діяльності Творця, людини - Художника та формування на цій основі уявлення про мистецтво як концентрований моральний досвід людства. Тріада *творчість вчителя* -

музична творчість - творчість учнів є тим естетичним моральним підґрунтям, яке сприяє творенню світу за законами Краси і Добра, яке проносить через віки і століття мистецтво.

Музику називають дзеркалом душі, бо це вид мистецтва найбільш сильного емоційного впливу. Уроки музичного мистецтва – особливі, адже саме тут вирішується проблема прищеплення імунітету проти вульгарщини, низькопробності, халтури. Один розумний старець сказав: «Що там мудрувати з вихованням? Усе дуже просто: наповніть душу дитини прекрасним, і вона буде вихованою». Класична та народна музика, як еталон Краси, Добра та Істини незамінні у досягненні цієї благородної мети.

Олена Стеценко

вчитель-методист

Богуславської спеціалізованої школи №1
загальноосвітнього навчального закладу I-III ст.
з поглибленим вивченням окремих предметів.

Література

1. Асафьев Б.А. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1973. – с. 144.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. редактор В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
3. Ковальова С. В. Розвиток творчої активності вчителів музики в сучасних умовах: теорія й практика: Науково-методичний посібник. – Біла Церква, КОІПОПК, 2004 – 228 с.
4. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) К.: "Педагогічна преса". - 32 с.
5. Левин В.А. Воспитание творчеством. – М.: Просвещение, 1977. – 68 с.
6. Лук А.Н. Мышление и творчество. – М.: Просвещение, 1976. – 240 с.
7. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчальний посібник. – К.: УСДОУ, 1994. – 112 с.
8. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Ред. колегія О.П.Щолокова та ін. – К.: НПУ, 2000. – 181 с.
9. Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / Отв. ред. Мейлах. – Ленинград: Наука, 1983. – 278 с.